

Zonder veilige rugdekking

Een interview met Werner Barfod

Dertig jaar lang gaf hij in den Haag leiding aan de Academie voor Eurytmie, sinds 1993 een onderdeel van Hogeschool Helicon. Na een moeilijke periode droeg hij aan het eind van het vorige jaar de artistieke leiding over. Ook de sturing van het Eurytmie Ensemble ligt niet meer in zijn handen. Een portret van Werner Barfod, euritmist in hart en nieren. Voorlopig geeft hij nog evenveel lessen als voorheen.

Roel Munniks

euritmietherapeut en secretaris van het bestuur van de Antroposofische Vereniging

'De Eurytmie Academie is voor mij nog geen voltooid verleden tijd. Ik heb weliswaar de leiding van de academie en het ensemble overgedragen, maar ik geef er nog steeds net zoveel les als daarvoor. Die overdracht is een lang proces geweest dat de laatste maanden voor de zomer onder druk kwam te staan. Ik speelde al sinds 1996 met de vraag "hoe ga ik langzamerhand mijn verantwoordelijkheden voor het ensemble en de opleiding overdragen?" In 1997 heb ik de leiding van het ensemble neergelegd, zonder die voornamelijk aan iemand anders over te dragen. We hadden in de jaren daarna een klein ensemble dat gezamenlijk verantwoordelijk was voor de programma's die we opvoerden. Voor de opleiding lag de zaak wat gecompliceerder omdat de mensen die ik op het oog had voor de toekomstige leiding van de academie op dat moment werkervaringen buiten de euritmie-opleiding wilden opdoen. Een van hen, Elsemarie ten Brink verdween naar het Eurytmie Ensemble van het Goetheanum, de ander, Baptiste Hogrefe, is gebleven en aan hem heb ik met ingang van september 1999 zowel de kunstzinnige leiding van het Eurytmie Ensemble als van de Eurytmie Academie overgedragen.

Die hele overdracht raakte in de maanden voor de zomer 1999 duidelijk in een stroomversnelling. De leiding van de Hogeschool Helicon was van mening, dat onze overrijpe pionierssituatie, zoals zij dat noemden, afgesloten zou moeten worden en drong er bij mij op aan niet langer met de overdracht te wachten. Al met al was dat geen gemakkelijke tijd. Vanwege de financiële situatie werd er toen ook een personeelsstop afgekondigd, ondanks het feit dat wij voor de vervanging van Elsemarie al in een ver gevorderde sollicitatie procedure zaten. Ik vond het moreel niet verantwoord de gesprekken daarover stop te zetten en ik heb mij er persoonlijk voor ingezet om die aanstelling aan de academie de komende twee jaar door middel van schenkingen financieel te garanderen. Nu heb ik het gevoel dat ik een gezond instituut heb overgedragen. Bovendien is dit jaar voor het eerst het studentenaantal weer gestegen en dat is in de huidige euritmiewereld uniek.'

'Ik ben destijds naar de Vrije School Bochum gegaan omdat er als euritmist aan het Goetheanum geen droog brood te verdienen was. Ik was na mijn opleiding gevraagd mee te doen in het Eurytmie Ensemble, maar ik kreeg als aankomend euritmist geen cent. Zelfs de leden van de kerngroep kregen alleen wat geld voor onderdak en eten en moesten verder zelf maar zien hoe ze moesten rondkomen. Naast de opvoeringen hielp ik bij de belichting en werkte op het toneel. Maar het kwam ook voor, dat ik bijvoorbeeld om 1 uur klaar was met de euritmie in het Mysteriedrama en om half 2 stond af te wassen in Gästehaus Haldeck.

Wij waren in 1961 getrouwd, en als je dan aan een gezin denkt, of überhaupt aan met zijn tweeën door het leven te gaan, dan was dat in Dornach niet mogelijk. Net nadat ik mijn afspraak met Bochum had gemaakt om daar aan de school als heileuritmist te gaan werken, bood Marie Savitch, die toen de euritmiegroep leidde, mij een woning en een klein

salaris aan. Maar ik had al mijn contract met Bochum. Ik kon niet meer terug, ik kreeg het innerlijk niet voor elkaar om mijn belofte aan de Vrije School te verbreken. Dornach was te laat, dat was spijtig, want dan was mijn leven was totaal anders gelopen.'

'Als leerling van de achtste klas van de Vrije School in Rendsburg heb ik de euritmie en mijn latere vrouw leren kennen. Mijn ouders woonden indertijd in Noord-Duitsland, in Kiel, een havenplaats aan de Oostzee. In dat gebied hoor ik eigenlijk thuis. Dat speciale slag mensen dat daar woont, met die heel eigen openheid en geslotenheid. De hemel is er anders, de wolken hangen zwaarder en in de aarde leeft als antwoord daarop een donkere kracht. Daar ben ik toch door gevormd.

Je moet je voorstellen, na de tweede wereldoorlog begonnen voor ons heel moeilijke jaren. Het huis was kapot, mijn vader was werkloos, alles moest opnieuw worden opgebouwd. Mijn speeltijd bracht ik door met spijkers rechtkloppen, hout zagen, stenen schoonmaken die dan weer opnieuw gebruikt konden worden, dat was in die tijd heel gewoon.

Mijn ouders waren verbonden met De Christengemeenschap en vriendjes van mij vertelden over de pas opgerichte Vrije School in Rendsburg. Dáár wilde ik naar toe. Ik zat op het gymnasium en vond het een vreselijke, kille toestand. Op de Vrije School, waar ik in de achtste klas terecht kwam, werd ik kunstzinnig aangesproken, ik begon altviool te spelen, er was euritmie, tekenen, toneelspelen, maar ook de andere vakken hadden allemaal iets kunstzinnigs.'

'Omdat de Vrije School geen toestemming kreeg uit te bouwen tot de twaalfde klas met een officieel erkend eindexamen, belandde ik met een aantal medescholieren in Hannover. Ik wilde allang medicijnen studeren, maar in de twaalfde klas had ik opeens het gevoel, met heileuritmie kan ik toch eigenlijk veel directer met mensen werken dan als arts. Dat was een vrij abrupte wisseling, maar op een gegeven moment was het voor mij heel duidelijk. Ik herinner mij een beslissend gesprek daarover met een oude Vrije Schoolleraar in Hannover, die mij wat dat betreft moed insprak. Je moet bedenken, dat er in die tijd nog maar erg weinig Vrije Scholen waren, van euritmie een beroep maken was heel onzeker. En het was al helemaal geen beroep voor mannen. Hij zei: "Dat hebben wij nu juist in de toekomst nodig, mensen die zonder de veilige rugdekking van officiële diploma's hun beroep vrij durven kiezen."

Omdat Dornach voor mij toen het centrum van de antroposofische wereld was, ben ik daar naar toe gegaan. Als euritmie-student ontdekte ik al gauw, dat je niet goed therapeut kunt zijn zonder een goed gefundeerde kunstzinnige ervaring. Toen ik dan ook na de opleiding werd gevraagd voor het euritmie-ensemble in Dornach, Savitch wilde in haar ensemble ook altijd een paar mannen, lag het antwoord voor de hand.

Nederland lag toen nog ver buiten mijn gezichtskring. Wel heb ik in Dornach Willem Zeylmans van Emmichoven horen spreken, nadat hij in 1961 als een van zijn laatste activiteiten de Nederlandse vereniging weer had aangesloten bij de Algemene Antroposofische Vereniging.

In Dornach is de kiem gelegd voor mijn euritmisch onderzoek. Ook toen ik al weg was en op de Vrije School in Bochum werkte, trad ik nog geregeld in het Goetheanum op. In de Faust van Goethe had ik de rol van Phorkyas overgenomen van de euritmist Lothar Linde. Intensief heb ik die rol met hem ingestudeerd. Hij kon hem prachtig voordoen, maar als ik hem vroeg hoe ik het moest doen, kon hij dat nooit uitleggen. Ik moest er zelf achter zien te komen wat ik eigenlijk anders deed als hij het de ene keer beter, de andere keer slechter vond. Ik heb bloed en tranen gezweet omdat ik nooit wist waarom het beter was. En ik kon het daarom ook niet herhalen. Ik moest bijna als een blinde naar mijn eigen beweging luisteren en proberen waar te nemen wat ik precies deed als hij vond dat het beter was.

Pas langzaam begonnen mij dingen op te gaan, bijvoorbeeld dat er in het menselijk lichaam drie plaatsen zijn van waaruit je de beweging kunt aanzetten. Er is een etherisch centrum rondom de zonnevlecht, een ziele-centrum in de buurt van het hart en een

geestelijk centrum dat rond het achterhoofd ligt. Toen ik dat onderzocht had, kon ik er vervolgens weer kunstzinnig mee omgaan. Dit soort ontdekkingen vormde mede de basis voor de cursussen over dramatische euritmie die ik jarenlang heb gegeven. Je maakt de euritmie op die manier bewust grijpbaar, vatbaar voor mensen die er zelfstandig mee om willen gaan.'

'Het werk aan de Vrije School in Bochum leerde mij al gauw één ding: ik had in Dornach wel een opleiding in heileuritmie gedaan, maar ik was tijdens de euritmie-opleiding totaal niet voorbereid op de euritmielessen die ik ook moest geven. Mijn vrouw maakte de versjes voor de euritmie in de eerste klas, ik had er geen flauw idee van. In die tijd was geen enkele euritmist voorbereid op het werk in een Vrije School. In het beste geval werd je geholpen door een ervaren euritmie-collega, maar verder moest je maar zien hoe je je redde. Dat zorgde er vaak voor dat euritmistes heel snel weer van een school verdwenen. Ik merkte al gauw dat ik ideeën begon te krijgen over een ander soort euritmie-opleiding, waarbij de euritmische elementen menskundig moeten worden doorgewerkt, zodat je kunt begrijpen en ervaren wat een bepaalde oefening in een klas bewerkstelligt. Je moet kunstzinnig een andere bodem hebben om met kinderen aan de slag te kunnen gaan. Op die manier groeide de impuls om op dat gebied actief te worden.

Er was in die tijd sprake van dat de euritmie-opleiding in Berlijn vanwege de toenmalige blokkade van Berlijn door de communisten naar Bochum zou komen. Men was al druk doende met de voorbereidingen, maar vond het uiteindelijk toch belangrijker in Berlijn te blijven. Ongeveer in dezelfde tijd had ik ook contact met mensen die in de buurt van Bonn een kunsthogeschool wilden oprichten, wat later de Alanus Hochschule geworden is. Ter voorbereiding hielden wij ons in die tijd intensief bezig met de schets die Steiner in 1924 voor het leerplan van een euritmie-opleiding had gegeven en met de zeven vrije kunsten uit de middeleeuwen. En terwijl ik actief bezig was met de eventuele komst van de Berlijnse euritmieschool naar Bochum en met de voorbereidingen op een euritmie-opleiding in de Alanus Hochschule kwam er opeens een vraag uit Nederland.

Eind jaren zestiger had het bestuur van de Antroposofische Vereniging in Nederland drie mensen gevraagd een euritmie-opleiding op te zetten, Liselotte Roeters van Lennep, Annemarie Ehrlich en Ank Smits. Liselotte kende mij en mijn werk vanuit Dornach en door haar toedoen werd ik gevraagd mee te helpen bij de opbouw van de euritmie-opleiding en een professioneel euritmie-ensemble op te richten. Een en ander werd contractueel voor drie jaar vastgelegd, maar ik verbond mij in eerste instantie slechts voor één jaar. Met mijn vrouw en twee kinderen kwam ik 1969 naar Nederland. In dat jaar werd er vanuit de Alanus Hochschule grote druk op mij uitgeoefend naar hun toe te komen. Ik weet nog dat Ogilvie bij ons in Den Haag op bezoek kwam, mij vertelde dat ze nu echt wilden beginnen en mij letterlijk smeekte naar Alanus te komen. Wat moest ik doen? Ik had mij weliswaar alleen voor een jaar contractueel vastgelegd, maar ik had het gevoel dat de situatie in Nederland bij mijn vertrek weer helemaal uit elkaar zou vallen. Ik kon gewoon niet weg. En zo ben ik hier dertig jaar gebleven.

Hoe men mij in Nederland kende? Zoals gezegd was Liselotte Roeters van Lennep op het idee gekomen. Zij heeft ook toen ik aan de Academie voor Euritmie proeflessen gaf voor mij waargenomen op de Vrije School in Bochum. Zij kwam regelmatig naar Dornach en had mij daar leren kennen en zien optreden. Met de Eurythmiegroep Ruhrgebied die ik in Bochum had opgericht, en die alleen een beetje in de regio had durven optreden, waren we uitgenodigd voor de eerste grote internationale euritmie-conferentie in Dornach in 1966, waar verder alleen de gerenommeerde euritmiegroepen aan meededen. Deze groep was voor het eerst begonnen met het geven van euritmie demonstraties. Dat begon bij de pedagogische federatie in Stuttgart voor Vrije School-leraren in Duitsland, op verzoek van Ernst Weissert. De groep bestond uit euritmisten die de hele week op een school of in een heilpedagogisch instituut werkten en in hun schaarse vrije tijd kunstzinnig oefenden. Niemand van ons werkte in een euritmie-opleiding, zoals dat bij de grotere

euritmiegroepen uit die tijd wel het geval was.

Wij waren van maandagochtend tot en met zaterdagochtend op school of in de heileuritmie aan het werk en konden alleen maar één keer per week op zaterdagmiddag kunstzinnig met elkaar werken. Bovendien had ik in die tijd ook nog de bouwleiding voor het nieuwe schoolgebouw op mijn schouders gekregen, dus je begrijpt, het kunstzinnig werk was niet vanzelfsprekend. Je moest je er met alle kracht voor vrijmaken. Toch hebben wij later vaker gehoord, dat de situatie waarin wij met onze groep stonden, onze euritmie juist ook weer een bepaalde kracht gaf en er voor zorgde dat onze euritmie met beide benen op de grond stond.

Voor mij persoonlijk was het een uitdaging om van deze 15 tot 20 mensen, die allemaal op een eigen manier euritmie deden, een samenhangende groep te maken. Alle mogelijke richtingen in de euritmie waren vertegenwoordigd, je had alle stijlen die je maar kon verzinnen bij elkaar, ouderen en jongeren, het paste absoluut niet samen. Ik moest een werkwijze vinden om in de beweging zelf een samenhang op te bouwen. Dat lukte alleen als wij consequent probeerden onze gewoontegebaren zoveel mogelijk te overwinnen en bewust met de euritmische beweging om te gaan.

In Nederland trof ik een vergelijkbare situatie aan. In die tijd kwamen op woensdag de Nederlandse euritmisten in Den Haag bijeen om met elkaar te oefenen. Hoewel ik bij de euritmisten niet officieel de leiding had, stond er in mijn contract wel, dat ik uit deze zogeheten woensdaggroep een euritmie ensemble zou moeten vormen dat een rol zou gaan spelen in de cultuur. Dat was met de toenmalige samenstelling niet echt mogelijk, en zo ontstonden voor mij die moeilijke momenten dat ik tegen bepaalde mensen moest zeggen dat hun euritmie niet voldeed voor een opvoering in de schouwburgen van Nederland.

Er was in die tijd een fantastische draagkracht van de Vereniging ter Bevordering van de Euritmie in Nederland. Die was zo ongeveer tegelijk met de euritmie academie opgericht om de euritmie in Nederland uit te dragen en een financieel draagvlak te creëren voor de academie en het ensemble. In de beginjaren gebeurde dat met heel veel enthousiasme en het leverde een grote respons op. Met die generatie was het nog mogelijk om gebouwen neer te zetten. De zaal in de Riouwstraat was al gauw te klein en in samenwerking met de ledengroep Den Haag en het Studiecentrum zijn toen in de tuin twee zalen boven op elkaar gebouwd. Dankzij mijn bouwervaringen in Bochum kon ik de bouwleiding van dat project op me nemen en zo ontstonden de rode en blauwe zaal. De academie groeide verder, maar toen er later nog meer ruimte nodig was, was er vanuit de mensen om ons heen eerder tegenwerking dan meewerking voor verdere uitbreiding. Ik stond met mijn plannen alleen; het bestuur en de Vereniging ter Bevordering liet mij die zaak zelf opknappen. Omdat toen ook de eerste plannen voor de Reehorst er lagen, mochten we van het bestuur van de Antroposofische Vereniging geen geld werven binnen de Vereniging in Nederland. Alleen met hulp van de studenten en buitenlandse schenkingen is die zaal er tenslotte gekomen; hij werd bovenop de al bestaande rode en blauwe zaal neergezet met de toepasselijke naam Olympos.'

'In 1989 veranderde de situatie drastisch. In de tijd daarvoor waren wij met de Vrije Schoolbeweging overeen gekomen dat wij ieder jaar een aantal euritmisten voor de Vrije Scholen in Nederland zouden afleveren, waar zij vervolgens een financiering tegenover stelden. Wij waren indertijd voor een derde deel van onze financiën van de Vrije Scholen afhankelijk. Toen gingen de grenzen naar Oost Europa open. Je kunt dat niet alleen positief zien. Ik denk, dat die omwenteling esoterisch-politiek grondig is voorbereid met de eigenlijke bedoeling om Midden Europa te verzwakken. Wij waren in het westen niet genoeg op de nieuwe situatie in Oost Europa voorbereid om doeltreffend te kunnen reageren. Men heeft uit puur enthousiasme gehandeld en er zijn in die tijd miljoenen naar het oosten gevloeid. De antroposofische initiatieven in het westen hadden het heel moeilijk om in de traditionele situatie waar zij na zeventig jaar in verzeild waren geraakt, nieuwe impulsen op te pakken. Dat gold niet alleen voor de euritmie, maar voor de hele antroposofische beweging.

Begin jaren negentig werd ons gezegd dat de subsidie van de Vrije School beweging volledig zou worden stopgezet. Wij hadden drie jaar de tijd om naar een passende financiering van een derde deel van ons budget te zoeken. Wij hebben toen van alles geprobeerd. Toetreden tot een gevestigde reguliere opleiding als een conservatorium of een dansopleiding was uitgesloten. We probeerden aansluiting te zoeken bij de Haagse Hogeschool en de Rotterdamse Dansopleiding, maar dat liep op niets uit. Wij hadden zoiets al eerder gemerkt bij onze pogingen om voor de opvoeringen subsidie te krijgen uit de reguliere kunstenpot van het ministerie. Al onze projectaanvragen werden om allerlei vage redenen geweigerd. Daar lag dus geen toekomst. Alleen de fusie met een reeds bekostigde antroposofische opleiding kon ons nog redden.

Wij hadden in al die jaren het pedagogische deel van de opleiding steeds verder uitgebreid. Op grond daarvan mochten we sinds 1980 ook officiële staatsdiploma's docent dans met specialisatie euritmie uitreiken. Een samengaan met de Vrije Pedagogische Akademie lag dus voor de hand en in 1995 fuseerden wij en werden de Hogeschool Helicon, met afdelingen in Den Haag en in Zeist.

Voor ons betekende dat een enorme verzwaring van het onderwijs. Zo moesten wij bijvoorbeeld opeens een studieboek samenstellen waarin de student kan nalezen welke cursussen en vaklessen er in een trimester precies gegeven worden. Ook moesten we een beoordelingspuntensysteem opzetten, waarin iedere student 42 studiepunten per jaar moest kunnen halen. Ook werden we geacht een beroepsprofiel voor de euritmie uit te werken, evenals een geïntegreerd leerplan voor de opleiding tot euritmist en pedagogische euritmist.

De fusie had ook een voordeel, want opeens moest je je bewust worden van wat je eigenlijk doet. Ook de studenten veranderen en vragen om een nieuwe wijze van lesgeven. Opleiden op de klassieke, traditionele manier is absoluut niet meer mogelijk. De studenten willen veel meer dan vroeger zelfstandig met de aangeboden lesstof omgaan. Bovendien waren wij door de verkorting van de studieduur van vijf tot vier jaar genoodzaakt de hoeveelheid lesstof te reduceren. We moesten dus proberen vakken met elkaar te integreren.

De studenten brengen in versterkte mate spirituele mogelijkheden en ervaringen mee, de vraag is hoe wij dat tot hun recht kunnen laten komen. Wat zij aan de andere kant veel moeilijker voor elkaar krijgen is het omwerken van hun bewegingsorganisme tot een bewust bezielde bewegingskunst. Gewoon veel euritmie doen is niet meer voldoende. Ze hebben een andere, bewustere toegang tot de euritmie nodig dan vorige generaties.'

'De Academie voor Euritmie reikt diploma's uit namens de Sektion für redende und musizierende Künste van het Goetheanum. Toen ik naar Nederland kwam duurde het even voordat ik diploma's mocht uitreiken. Dan kwam de leiding van de sectie de eindopvoeringen beoordelen en ondertekende de diploma's. Later kreeg ik die bevoegdheid zelf. Nu ben ik weer regelmatig in Dornach. Ik ben betrokken bij een aantal euritmie sectie-groepen, onder andere voor de euritmie-opleidingen, waar men mij gevraagd heeft ook na de overdracht aan te blijven deelnemen. Door dit werk was ik lange tijd medeverantwoordelijk voor de euritmie-opleidingen in Moskou en in Oslo. Verder geef ik de laatste jaren in verschillende landen regelmatig cursussen, bijvoorbeeld over de euritmische meditatie.'

'Het bewust omgaan met de middelen van de euritmie, ja, dat herken ik wel bij mezelf. Leven met vragen aan je eigen euritmische bewegingen, vasthouden wat je een keer uit de ervaring aan jezelf hebt ontdekt, en het zoveel mogelijk uitwerken, zo dat anderen er ook mee kunnen werken. Dat komt ook heel dicht bij wat de student vandaag nodig heeft, die wil niet meer uit nabootsing de euritmie aanleren. Wil de euritmie überhaupt een stap verder komen, dan moet ze deze stap doen. Ik geloof niet dat de euritmie zich moet vermengen met andere bewegingskunsten, ik denk dat we daarmee in een verzwakking van de euritmie terecht zijn gekomen. De kern van de zaak is toch een beetje

kwijtgeraakt. Natuurlijk vraagt de wereld om substantiële, existentiële, individuele kunst. Maar die moet een objectieve kwaliteit hebben. De eigenlijke opdracht van de kunst is toch dat zij je verbindt met de spirituele substantie die er doorheen schijnt.'

Artikel uit: **Motief, maandblad voor antroposofie** - nr. 27, februari 2000

© Antroposofische Vereniging in Nederland

www.antrop-ver.nl